

2. MEŞRUTİYET VE ARNAVUTLUK'TAKİ OSMANLI ALGISI: ARNAVUTLARLA OSMANLI'NIN DÜŞMAN OLDUĞU “O AN.”

Falma FSHAZİ*

'Demystification' -to use a word, which is beginning to show signs of wear- is not an Olympian operation. What I mean is that I cannot countenance the traditional belief which postulates a normal dichotomy between the objectivity of scientist and the subjectivity of the writer, as if the former were endowed with 'freedom' and the latter with a 'vocation' equally suitable for spiriting away or sublimating the actual limitations of their situation. What I claim is to live to the full contradiction of my time, which may well make sarcasm of the condition of truth.¹

Roland Barthes

Özet:

Osmanlı'nın Balkanlardaki son günleri, Arnavutlarla işbirlikleri ve çatışmaları ve Osmanlı'nın ardından olgunlaşan Balkan ve Osmanlı mitlerini 'insan ve gerçekliği' buluşturma çabasıyla ele alan bir çalışma. Makale Jön – Türklerle ilişkiler çerçevesinde Arnavutluk bağımsızlık sürecini irdeleyerek sonradan hem Arnavutluk, hem Türkiye, ama diğer Balkan devletlerinin tarih yazamını da etkilemiş mit ve önyargıların oluşma sürecini irdelemektedir. Birçok kaynağı dahil ettiyse de makale esas olarak dönemi yaşayan ve etkili olan insanların hatıratlarından yola çıkarak bir anlatım kurmaktadır.

Anahtar Sözcük: Balkanlar, Arnavut milliyetçiliği, Jön-Türkler, Balkan Mitleri, Arnavutluk tarihi, Osmanlı tarihi, Tarih yazımında gerçekçilik

*Boğaziçi Üniversitesi, Atatürk Enstitüsü Doktora Öğrencisi. TUBITAK Doktora Destek Programı Öğrencisi.

¹ “Mitlerden arınmak'- yıpranma işaretleri göstermeye başlamış bir kavram kullanacak olursak, - Tanrısal bir girişim değildir. Kast etmek istediğim şu ki, içinde buldukları durumun kısıtlılığını sönmüştiren veya yok eden, ikisi de aynı derecede uygun, ilki bir 'özgürlükle' ikincisi ise de 'meslekle' donatılmışçasına, bilim adamına nesnellik yazara ise öznellik adayan geleneksel inancı desteklemediğimdir. Gerçekliğin durumuyla alay eden bir duruma düşme pahasıyla, zamanımın tezatının tam içerisinde yaşandığımı iddia ediyorum.” Roland Barthes. Bkz. Roland Barthes, *Mythologies*, trans. Annette Lavers (London: Vintage, 1993), s.56.

2nd Constitutional Monarchy And The Ottoman Perception In Albania: When Ottomans And Albanians Became Enemies

Abstract

In the effort to 'reconcile man and reality' the paper deals with the last days of the Ottoman Empire in the Balkans; its collaboration and conflict with Albanians and the reciprocal myths rose afterwards. The article takes under inquiry the effect of the Young Turks on the Albanian independence, trying to throw some light on the formation process of myths that effected various Balkans' countries as well as Turkish historiography. Although various sources are included, the article builds its narrative mainly on memoirs of influent people of the period.

Keywords: Balkans, Albanian History, Albanian Nationalism, Young Turks, Albanians in the Young Turk Revolution, Young Turk Revolution and the Balkans, Balkan Myths, Ottoman History, Historiographic Truth, Ottoman Empire and the Balkans, Albanians in the Ottoman Empire.

***

Mitlerin sorgulandığı ve değişime uğradığı bir çağda yaşamaktayız. Geçiş dönemlerine² özgü olan bu özellik tarihe dönüşü de -belli olayların ve süreçlerin tarihsel perspektif çerçevesinden yeniden değerlendirme gereksinimini- beraberinde getirmektedir. Mitler yeniden şekillenirken onların oluştuğu ana geri dönüş kaçınılmaz gözükmektedir.

Önümüzdeki makale bu tarz bir kırılma noktasına, Osmanlı Devletinin son yıllarına geri gider ve Jön-Türk ihtilaliyle³ beraber yeniden şekillenen Osmanlı Devleti Balkan ülkeleri ilişkilerini, tarafların birbirine karşı tutumlarının ve düşüncelerinin çıkış noktaları çerçevesinde irdeler.

1908 ihtilali veya Türk tarih yazımındaki daha genel adıyla 2.Meşrutiyet Balkanlardaki Osmanlı, Türk, Türkiye algısını kalıcı ve kökten değiştiren sürecin temel taşı teşkil eder. Ancak söz konusu sürecin öncesinin ve sonrasının analizine gelmeden Balkanları Osmanlı Devlet retoriği çerçevesinde coğrafi ve kavramsal olarak kısaca de olsa incelemekte fayda vardır.

Osmanlı'nın Balkanlardaki varlığı 14. yüzyılında başlar ve 20.yüzyılında biter. Bu altı asırlık tarihi birliktelik 18. yüzyıldan itibaren sorunlu ve çatışmalı olmaya başladıysa da Osmanlı'nın Balkanlar'daki konumu fetihten ziyade Osmanlı Balkan işbirliği olarak nitelenirse daha doğru olur⁴. Osmanlı genel olarak Balkanlara kendi yönetim şeklini dayattıysa da toplumların geleneksel yapılarını korumuştur.

² 20. yüzyılın tarihsel analizde konumunu ve katkılarını onun da ötesinde sonraki yüzyılla bıraktığı mirası Charles Mayer çok zihin açıcı bir şekilde irdelemektedir, bkz: Charles S. Mayer, "Consigning the Twentieth Century to History: Alternative Narratives for the Modern Era," *The American Historical Review* 105, no. 3 (2004).

³ Jön -Türklerle ilgili zihin açıcı çalışmalar için bkz. Sina Akşin, *Jön - Türkler ve İttihat Terakki*, (İstanbul: İmge Kitabevi, 1998). Balkanlar ve özellikle Arnavutlarla İttihatçıların ilişkisi için bkz. Aynı kitap s.292. Aynı şekilde bkz. M. Şükrü Hamioğlu, *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük*, (İstanbul, İletişim Yayınları, 1989), s.649.

⁴ Söz konusu değerlendirme Osmanlı devletinin Balkan halklarıyla ilişkisini tekdüzeleştirme veya basitleştirme amacıyla değildir. Ancak makro bir analiz çerçevesinde genel bir değerlendirme yapmayı hedeflemektedir.

Osmanlı Balkanlarda⁵ belli başlı bazı özel durumlar dışında geleneksel otoriteye müdahale etmemiştir ancak daha geniş bir yapı içerisinde onu kendine bağlamıştır. Dahası Balkan kökenliler Osmanlı yönetiminin en üst kademelerinde yer almıştır. Balkanlarda yaşanan din değişiklikleri de Osmanlı'nın baskısından ziyade Balkanlar'ın kendi iç dinamiklerinden kaynaklanmıştır.

Ancak, bu geniş çaplı ve uzun vadeli, zaman zaman çatışmalı işbirliği Balkan milletlerini ve Osmanlı'yı 18.yüzyıl itibariyle birine karşı gelmekten alıkoyamamıştır. Belki de bu çatışmalı ayrılık kaçınılmazdı çünkü Avrupa'nın uluslaşma sürecinde Balkanlara biçilen rol, ayrımların doğduğu ve birleştiği mekân, ayırım çizgisinin ta kendisi olmaktı.

Önemli Balkan tarihçilerinden Stojanovich, Balkanları "İlk ve son Avrupa olarak"⁶ olarak adlandırır. Bu nitelemenin temelinde sadece coğrafi değil kavramsal çerçevede de Avrupa'nın tanımının yapılması için hem başlangıç hem son sınır olarak Balkanların kullanıldığı fikri yatmaktadır. Balkanlar Avrupa'nın ne içinde ne dışında, tam sınırında olduğu ve içinde olduğu kadar dışında da kaldığı vurgulanmaktadır.

Osmanlı açısından bakılırsa Balkanlar Avrupa'nın bir parçasıdır, aynı zamanda Osmanlı 'ülkesinin' bir parçasıdır. Bunun da ötesinde Balkan kökenlilerin Osmanlı yönetiminde yer aldığı rol göz önünde bulundurulursa Osmanlı'nın aynı zamanda bir Balkan Devleti olduğu iddiası pek mantıklı görünebilir.

Dolayısıyla, Osmanlı'nın bir Balkan Devleti olması ve Balkanların Avrupa'da yer alması Osmanlı'yı bir Avrupalı devlet, daha iddialı bir deyişle Avrupalı bir İmparatorluk yapar. Diğer taraftan "Avrupalı bir anlayışla" Balkanların⁷ Avrupa'nın sınırı olarak algılanması Osmanlı'yı Avrupa'nın dışında, Batı medeniyetinin komşusu ancak dahili olmayan bir unsur olarak kalmasına yol açar.

Nitekim Milica Hayden Bakic "Nested Orientalism"⁸ isimli makalesinde "Batılı anlayışta" Balkanlar'ın birinci dereceden "başkası" olduğunu bunun ötesinde ilerlediğimizde daha uzak kalan, ikinci, üçüncü dereceden "başkalarının" bulunduğunu söyler. Bu anlamda Balkanlar Avrupa'dan uzaklaştıkça Osmanlı bunun bir adım daha fazla Avrupa'nın dışında kalmaktadır.

Diğer yandan Ussama Makdisi'nin⁹ mantığını izleyecek olursak bu algı oyununda esas önemli olan başkasını nitelemesinden ziyade bir halkın kendi nitelemesinde kullandığı çerçevedir. Dolayısıyla Osmanlı'yı ve Balkanları

⁵ Osmanlı Balkanları tarihsel perspektif içerisinde anlamak için bkz Barbara Jelavich, *History of the Balkans Eighteenth and Nineteenth Centuries*, (Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1983). Ve Barbara Jelavich, *History of the Balkans Twentieth Century*, (Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1983).

⁶ Trojan Stojanovich, *Balkan Worlds the First and Last Europe* (New York: M.E Sharpe, 1994).

⁷ Balkanların kavramsallaştırması ile ilgili ilgi çekici bir çalışma için bkz David A. Norris, *In the Wake of the Balkan Myth Questions of Identity and Modernity*, (London: Macmillan Press, St. Martin's Press, 1999).

⁸ Milica Bakic Hayden, "Nesting Orientalisms: The Case of Former Yugoslavia," *Slavic Review* 54, no. 4 (1995).

⁹ Ussama Makdisi, "Ottoman Orientalism," *The American Historical Review* 107, no. 3 (2005).

'Orientalism derecelendirmesine' soğan esas öge bu tarz bir tanımlamayı kendilerinin de içselleştirmiş olmalarıdır.

Avrupalı, dolayısıyla Batılı olma yarışı özellikle 19. yüzyılda kızışmakta ve Osmanlı Devletinin Balkan halklarıyla ilişkisini derinden etkilemektedir. Özellikle 19.yüzyılın 2.yarısı itibarıyla Balkan halkları için Avrupalı olmanın yolu İmparatorluktan ayrılıp ulus devlete sahip olmaktan geçiyordu. Ulus devlete¹⁰ sahip olmanın olmazsa olmaz şartlarından ise "başkasını" tanımlamaktır.

Müslüman olmayan Osmanlı milletleri için bu süreç nispetten basitti çünkü din Balkan halklarını Avrupa ile birleştiren unsurlardan biriydi. Sırp, Yunan, Bulgar, halkları için Osmanlıyı ötekileştirmek bundan dolayı daha kolaydı. Her şeye rağmen Abdülhamit dönemine kadar Osmanlı dinsel farkları vurgulamayarak bu halkları devletin içsel bir parçası olarak algılamayı yeğlemiştir.

Ancak Osmanlı'yı ötekileştirmeye gerektiren Avrupa'dan gelen milliyetçilik rüzgârı iki tarafı ama özellikle üste anılan Balkan milletlerini Osmanlı'yı başkası olarak görmesine yol açmıştır. Aslında bu milletler tam Avrupalı kabul edilmiyorlarsa da en azında Osmanlı'dan daha "Avrupalı" olmayı umuyorlardı.

A Greek says he is going to Europe when he is going to France and Italy. He calls Englishmen, Germans, or any other Western people who happen to visit or reside in Greece, Europeans in contradiction to the Greeks. The occidentals in Greece do likewise. They are Europeans, and by implication, the Greeks are not... The Greek is racially and geographically European, but he is not a Western [sic]. That is what he means by the term, and the signification is accepted by both rightly Greek and foreigner. He is oriental in hundred ways, but his Orientalism is not Asiatic. He is the bridge between the east and West...¹¹

Osmanlı ilk milliyetçilik saldırılarına karşı küçük tavizler vererek farklı din ve etnisiteden milletleri bir arada tutmayı başardı. Ancak Abdülhamit bu tarz bir politikanın çok uzun vadeli çözümler getiremeyeceğini ve Balkanların Hıristiyan milletlerin girdiği bağımsızlık sürecinin pek de geri dönüşlü olamayacağını farkına vararak Islama vurgu yapan bir devlet politikası izlemeyi tercih etti.

Abdülhamit'in bu politikası Hıristiyan ahali ile var olan ayırım çizgilerini belirginleştirse de ve de var olan çatışmalara çözüm getirmese de, Müslüman ahali tarafından sempatiyle karşılanıp, bu ahalinin devlete bağımlı kalmasını sağlıyordu.

¹⁰ Milliyetçilikle ilgili çığır açıcı bir çalışma için bkz Erich Hobsbawm, *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*. (Cambridge; New York: Cambridge University Press.)

¹¹ Bir Yunanlı Fransa veya İtalya'ya gidince Avrupa'ya gidiyorum der. O Yunanıstanı ziyaret eden İngiliz, Alman veya herhangi başka bir Batılıya, kendinde ayırt etmek için Avrupalı der. Yunanıstan'daki Batılılar da aynısını yapar. Onlar Avrupalı, dolayısıyla, Yunanlılar Avrupalı değildir... Yunanlı ırk ve coğrafya açısından Avrupalı, ama Batılı değildir. Hem Yunanlıların hem yabancıların da kabul ettiği, Avrupa'ya giderken söylenenle o cümlenin kast ettiği budur. O yüz şekilde Orientaldir, ama onun Orientalismi Asyalı değildir. O Doğu Batı arasında bir köprüdür..." Strangford in Maria Todorova, *Imagining the Balkans* (New York, Oxford: Oxford University Press, 1997), p.16.

Dolayısıyla Balkanlar'ın kalbinde Müslüman çoğunluğa sahip Arnavutluk, Bosna ve Makedonya'da Osmanlı tebaası genel itibarıyla devletine bağlı olmayı sürdürüyordu.

Söz konusu bağlılığın -Abdülhamit'in sürdürebildiği gergin ama güçlü denilebilecek ilişkinin- tükendiği nokta 1908 Jön-Türk ihtilalidir. Jön-Türk ihtilaline ivmesine veren coğrafya olan Makedonya ve Arnavutluk olup, sonrasında bu bölge halkı tarafından Osmanlı ötekileştirilirken Jön-Türk ihtilalinin kullanılması ikilemi 2.Meşrutiyeti Balkanlar açısından bir "kırılma ve kuruluş anı" yapar.

Osmanlı'nın Arnavutlarla olan ilişkisini irdelemeden sözü edilen "kırılma ve kuruluş anın" anlaşılması mümkün değildir. Bu ilişkinin detaylarında Jön-Türk hareketinin amaçları, amaçlara ulaşmadaki başarısı, Osmanlı devleti yönetimindeki etkisi, Osmanlı geleneğindeki yeri, Türk algısındaki etkisi ve dolayısıyla Türkiye'ye bıraktığı mirasla ilgili önemli ayrıntılar yer almaktadır.

Dahası Jön-Türk hareketinde Arnavutların konum, rol ve tutumların analizi 2. Meşrutiyetin siyasi ve kültürel dinamiklerini, Osmanlı'nın son günlerindeki sosyo- kültürel yapısını, 2.Meşrutiyetin Osmanlı tebaasına etkisini, tebaanın tepkisi ve Balkanlardaki Osmanlı sonrası sosyo-politik gelişmeleri anlamakta çok önemli açılımlar sunmaktadır.

Balkanlardaki diğer ülkelerinki gibi Arnavutların da Osmanlı ile ilişkisi 14.yüzyılda başlar. 15.yüzyılın ikinci yarısında Arnavutların en önemli milli kahramanları İskender Bey'in ölümüyle de ciddi bir direniş kaynağı kalmamıştır ve 15.yüzyılın sonunda Osmanlı Arnavutların yaşadığı topraklarda tam hâkimiyet sağlar¹².

Bu dönemde Arnavutluk topraklarında büyük feodal aileler¹³ hâkimdir. Aralarında bir birlik veya merkezi bir örgütlenme söz konusu değildir. Her bir aile kendi toprak ve insanları üzerinde sonsuz yetkiye sahiptir. Aileler arasında toprak hâkimiyeti meselelerinden dolayı arasıra çatışmalar olmaktadır.

Herbir ailenin başında aile babası, feodal bey veya büyük toprak sahibi vardır. Bölgelerin -kuzey bölgesi, güney bölgesi veya bunların içerisindeki daha küçük bölgeler- kendi aralarında oluşturdukları ve asırlarca kullandıkları kanunlar söz konusu¹⁴. Bu kanunlar hem aile hem toplum içerisindeki ilişkileri düzenlemekte.

¹² Arnavut tarihiyle ilgili önemli çalışmalardan biri için bkz. Stefanaq Pollo, *Ne Gjurme te Historis Shqiptare*, (Tirane: Akademia e Shkencave e Republikës se Shqipërisë, Instituti i Historisë, 1990.)

¹³ Aslında tam olarak feodal bir yapı yoktur. Belli ailelerin geniş toprak sahibi olmasından dolayı iktisadi imkânlarla sahip olmayan köylüler üzerinde etkili olduğu bir ilişki türü söz konusu. Köylüler

Avrupa'da bildiğimiz şekilde feodal lortlara bağlı değil, asırlar boyunca toplumda oluşan bazı kanunlar çerçevesinde nüfuz sahibi ailelere iktisadi olmaktan ziyade manevi bağlarla bağlı. Ancak köylünün kendi toprağı yok, ya da bir kısım toprağına sahip olsa da onu işleyecek araç ve gereçlerden yoksun. Bu anlamda feodal yapıya benzeyen bir yapı söz konusu olsa da tam anlamıyla feodal lortlardan ve serflerden bahsetmek mümkün değil. Makalede büyük toprak sahiplerin iktisadi gücünü tasvir etmek için feodal terimi kullanılacak ama bunun tam olarak Avrupalı anlamda bir feodal ilişkiyi ifade etmediği hususunun altını çizmek gerekir.

¹⁴ Arnavutların eski kanunları ve geleneksel toplum yapısının isabetli bir anlatımı için bkz. Edith Durham, *High Albania, A Victorian Traveler's Balkan Odyssey*. (London: Phoenix, 2000.)

Diğer yandan aralarında bir birliği olmaya feodal aileler birçok defa kendi çıkarları doğrultusunda büyük devletlerle işbirliği yapmaktan çekinmiyordu. Osmanlılar bu gidişatı bozmak niyetinde değildi. Bölgede hâkimiyetinin kimin elinde olduğunun ve buralarda hâkim olmak için kiminle anlaşması gerektiğini çok iyi anlamıştı.

Osmanlı büyük feodal ailelerin hâkimiyetlerini koruma karşılığında onları kendi otoritesine bağladı¹⁵. Onlar Osmanlı otoritesini tanıyarak toprak ve insanları üzerindeki hâkimiyetini korumuştur diğer yandan Osmanlı devlet yapısı çerçevesinde merkezi yönetimde dahi söz sahibi olma hakkını da elde etmişti.

Bu duruma karşı çıkabilecek başka bir güç yoktu. Köylüler geleneksel otorite yapıları içerisinde öylesine erimişti ki onların uzun asırlar sürecektir ezilmişliklerini fark edecek veya ona karşı çıkmayı düşünecek ne düşünce yapıları ne de fiziki koşulları vardı. Şehir tüccarları ise söz sahibi olabilecek kadar güçlü bir sınıf değildi.

Osmanlı'nın hâkimiyetini tehlikeye düşürebilecek yegâne oluşum feodal beylerin birliği idi. Esasında Osmanlı da bunun farkındaydı eyalet sistemi ve değişik ödül ve cezalandırma yöntemi ile onları birbirinden ayrı tutmayı hatta zaman zaman birbirine düşürmeyi çok incelikli bir politikayla başardı.

Osmanlı'nın Balkanlarda tam hâkimiyet sağladığı 15.yüzyılın sonlarında Arnavutlar Hristiyandı. Çok küçük sayıda da olsa müslüman nüfusun olduğu kabul edilirse de güney Arnavutların çoğu Ortodoks, kuzey Arnavutların çoğu ise Katolikti. Arnavutların İslamiyete geçişi 16.yüzyılda başlasa da yoğun olarak 17.yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmiştir.

Nitekim 18.yüzyılın ikinci yarısında Arnavutların büyük çoğunluğunun ve özellikle güney Arnavutların Müslüman olduğu söylenebilir. Arnavutların İslama geçişlerinin sebepleri oldukça kompleksdir¹⁶. Arnavut historiografyası, özellikle sosyalist dönem tarih yazımı Osmanlı için çizilen gerici, acımasız, yobaz resmine uygun olarak İslamiyete geçişin Osmanlı'nın zoru ve şiddetli baskısı sonucu olduğunu iddia etmiştir.

Ancak 90'ların başındaki rejim değişikliği tarih yazımını de etkileyerek Arnavut tarih yazımı açısından Osmanlıya daha gerçekçi yaklaşımların ortaya çıkmasına yol açmıştır¹⁷. Osmanlı için yapılan değerlendirmeler genel olarak değişmezse de Arnavutların İslamiyete geçişinin Osmanlı baskısından ziyade Balkanlar ve Arnavutluk'taki sosyo-ekonomik şartların sonucu olduğu kanısına varılmıştır.

Arnavutların geniş çaplı din değişimini herşeyden önce büyük ailelerin din değişiminin tetiklediği söylenebilir. Büyük toprak sahibi aileler Osmanlı yönetiminin parçası olma arzusu ve böylelikle hâkimiyetlerinin güçlü bir şekilde sürdürülmesini güvence almak için İslamiyeti tercih etmiştir. Bu ailelerin din değişimi yüzlerce köylünün de din değişimini bir anlamda mecbur kılmıştır.

¹⁵ Osmanlı'nın Arnavutlarla ilişkisi için bkz. Nuray Bozboru, *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğunun Gelişimi*, (İstanbul: Boyut Kitapları, 1997).

¹⁶ Bkz H.T. Norris, *Islam in the Balkans Religion and Society Between Europe and the Balkan World*, (London: Hurs and Company, 1993). Ve bkz Suraiya Faroqhi, Hugh Poulton, ed. *Muslim Identity and the Balkan State*, (London; Hurst & Company, 1997).

¹⁷ Bkz. Isa Blumi, *Rethinking the Late Ottoman Empire A Comparative Social and Political History of Albania and Yemen 1878-1918*, (İstanbul: Isis Press, 2003.)

Esasında fakir köylüler için Osmanlı İmparatorluğunda Müslüman olmak iktisadi olarak daha avantajlı bir durum olduğu kesindir. Herşeye rağmen Arnavutların din değişimini tetikleyen daha önemli bir neden vardır; Arnavut etnik kimliğini koruma dürtüsü¹⁸.

Osmanlıda millet sistemi halkları din esasına göre ayırmaktaydı. Bu ayırım çerçevesinde Ortodoks Arnavutlar Ortodoks milletine, Katolik olanlarda ayrı bir Katolik milletin mensubu sayılacaktı. Katolik bir millete üye olmak Arnavut etnik kimlik açısından büyük bir tehlike arz etmiyorsa da Ortodoks milletine üye olmak aralarında bir birliği ve kilisesi olmayan Arnavutların Sırp veya Yunan milletine dâhil olmasına yol açıyordu¹⁹.

Arnavutlar tarihleri boyunca birlik olma, dolayısıyla güçlü bir dini kurum yani kilise veya güçlü bir devlet kurma konusunda pek başarılı olmadıysa da etnik kimliklerini ve özellikle dillerini koruma hususunda daima çok hassas davranmışlardır. Bu anlamda Osmanlı yönetiminde Arnavutlar birlik oluşturmayı değil Osmanlı devletinin yapısı içerisinde eriyerek kimliklerini korumayı tercih etmişlerdir.

Osmanlı ve Arnavutlar arasındaki uzun süreli sıkı işbirliği Tanzimat reformlarıyla sarsılmaya başlamıştır. Osmanlı'nın merkezileşme çabaları Arnavutların asırlar boyunca alışageldiği yönetim sistemini değiştirebilecek mahiyette reformlardı. Aslında Osmanlı'nın amacı devleti merkezileştirerek güçlendirmektir ama merkezileşme çabaları Balkanlarda Osmanlı'yı ayakta tutan yapının çökertilmesi demektir.

Halkın toprak sahiplerin keyfi uygulamaları çerçevesinde ezildiği, bu güçlü toprak sahiplerinin de zaman zaman Osmanlı hâkimiyetini tehlikeye düşürecek veya yok sayacak kadar güçlendiği bir gerçektir. Herşeye rağmen tutunabilecek başka bir unsur/toplumsal grup olmadan Osmanlıyı Balkanlarda ayakta tutan yegâne güce saldırmak çok başarılı bir girişim olmadığı ortaya çıktı.

19.yüzyılda Arnavutlar arasındaki Osmanlı itibar ve otoritesini sarsan iki önemli olay oldu. Bu olayların ilki 1826 yılında yeniçeri ocağın lağvedilmesi, ikincisi ise 1839 yılında ilan edilen Gülhane Hatt-ı Hümayunu'dur. İlki özellikle halkı olumsuz etkilerken ikincisi büyük toprak sahiplerini öfkelenmiştir ancak köylülerin veya şehir halkının durumunda bir iyileştirme getirmemiştir.

Vaka-i Hayriye ile yeniçeri ocağı dağılınca yeniçerilerin büyük kısmı Balkanlara ve özellikle Arnavutluk'a geçti. Arnavutluk'a geçmesinin sebebi birçoğunun Arnavut kökenli olmasından da ötesinde yeniçerilerin Bektaşî tarikati mensubu olmalarıydı.

Bektaşîlik ve Bektaşî tekkeleri bütün Arnavutluk'ta ama özellikle güney Arnavutluk'ta yaygındı. Bektaşîliğin Arnavutlar arasında yaygın olmasının nedenleri ayrı bir araştırmanın konusu olabilecek mahiyete geniş ve giriftir. Ancak en önemli sebebin Bektaşîliğin dinler arası diyaloga, işbirliğine hatta geçişlere çok açık bir düşünce şeklin olmasından dolayı olduğu söylenebilir.

Halk arasına dağılan/saklanan yeniçeriler halkı Osmanlı ve Padişaha karşı sürekli kışkırtıyordu. Bu kışkırtma merkezi otoriteyi kötülemekle kalmayıp yerel

¹⁸ Bkz. Aydın Babuna, "The Bosnian Muslims and Albanians: Islam and Nationalism." *Nationalities Papers* Vol.32, No: 2 (2004):285-321.

¹⁹ Arnavut milliyetçiliği ile ilgili bkz. Falma Fshazi, "Albanian Dilemma in the Balkans: Nationalism and Globalisation," (Master Theses, Boğaziçi University, 2005), pp.20-37.

otoritelere karşı da ayaklanmaları teşvik ediyordu. Dolayısıyla yeniçeriler halk arasında genel bir memnuniyetsizlik havasının ve bir düzensizlik ortamının yaratılmasında önemli bir rol oynadılar.

Bektaşilerin Osmanlı yönetimine karşı duydukları nefret onları Arnavut milliyetçileriyle yakınlaştırmıştır. Esasında karşılıklı bir maddi ve manevi işbirliği söz konusudur. Diğer Balkan ülkelerin milliyetçilik hareketlerine nazaran sönük olan Arnavut milliyetçiliğine Bektaşî düşüncesinin dinlere karşı hoş görüşü, merkezi otoriteye karşıtlığı ve Arnavut doğası ve ruhuna bağlılığı ilham kaynağı olmuştur.

Diğer yandan Bektaşîliğin farklı düşünceleri kucaklayan doğası, Arnavutluk ve halkına olan minnettarlığı ve hayranlığı ve Sultana karşı gelme isteği Arnavut milliyetçiliğinde ifadesini bulmuştur. Bektaşî tekkeleri Arnavutluk milli mücadelesinin örgütlendiği yerler olmuştur.

19.asırda Arnavutluk'taki Bektaşî tekkelerinin tümü sadece Türklerin değil, imparatorluk ailesinin de karşıtıydılar. Bunun şöyle bir sebebi vardır: Sultan 2. Mahmud 1826 yılında Yeniçeri ocaklarını şiddet yoluyla dağıtıp bu askeri gücünün taraftarlarını kanlı bir takibata uğrattığında, bu örgütlenmenin Arnavut mensupları yurtlarına kaçmış ve imparatorluk ailesinin yeminli düşmanları olmuşlardır. ... Gerçek şudur ki, Arnavutluk'ta hiçbir Bektaşî, Sultan II. Mahmud'un ismini "Allah onu dünyaya yeniden bir domuz (veya tavşan) olarak getirsin" bedduasını etmeden anmaz. Çünkü Bektaşîler ruh döngüsüne inanırlar. Tekkelerin ve dervişlerin Osmanlı İmparatorluğuna olan bu düşmanca tutumları, milli Arnavut hareketinin bu tekkelerde ve Bektaşîler arasında daima büyük bir yakınlıkla karşılaşmasını ve desteklenmesini de beraberinde getirmiştir.²⁰

19.yüzyılın başında oluşan bu memnuniyetsizlik durumu Tanzimat reformlarını uygulamaya konmasıyla daha da derinleşmiştir²¹. Herşeyden önce müslüman oldukları için kendisini ayrıcalıklı bir konumda hisseden Arnavutlar Hıristiyan halklara daha geniş haklar verilmesiyle bu konumlarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya idiler.

Merkezleşmeyi amaçlayan reformlar büyük toprak sahiplerinin otoritesine ciddi bir şekilde meydan okuyordu²². Toprak düzenlemeleri, vatandaşların askere gitme mecburiyeti ve en önemlisi yerel yönetimin merkezden gönderilen memurlar vasıtasıyla yürütülmesi büyük 'feodal' beylerin kolay kabul edecekleri bir durum değildi.

²⁰ Avlonyalı Ekrem Bey, *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)*, çeviren Atilla Dirim, (İstanbul: İletişim, 2006), p.290.

²¹ Tanzimat Reformlarıyla ilgili çok zihin açıcı iki çalışma için bkz Halil İnalcık, *Application of the Tanzimat and its social effects*, vol.1, Ottoman Social History, (Belgium: The Peter De Ridder Press, 1967), also Halil İnalcık, *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire*, (Indiana: MIT Press, 1987).

²² Balkanlarda ve özellikle Arnavutluk'ta Tanzimat reformlarının etkisinin isabetli analizi için bkz İlber Ortaylı, *İmparatorluğun en Uzun Yüzyılı*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), pp.123-169.

Esasında otoritenin merkezi organlara aktarılması büyük toprak sahiplerinin boyunduruğu altında olan köylüler için arzu edilir bir durum olması gerekirdi. Ancak köylüler iktisadi olarak o kadar güçsüz ve geleneksel otoriteye o kadar bağlı idi ki söz konusu değişikliklerden faydalanmaları mümkün değildi.

Köylünün durumunu güçlendirecek veya toprak sahiplerini toprağa bağlı bir geçim sisteminden vazgeçirip ticarete veya ticari üretime geçirecek hiçbir gelişme olmadı. Osmanlı devleti bunu tetikleyecek hiçbir girişimde bulunmadı. Bu tarz gelişmeler eksikken asırlardan beri desteklenen ve teşvik edilen geleneksel otoriteyi belli başlı kanuni reformlarla zayıflatmak dahası değiştirmek mümkün değildi.

19.yüzyılın ortalarına geldiğimizde memnuniyetsizliklerin artmış ve yer yer ayaklanmalara yol açmış olmasına rağmen ezici çoğunlukla köylü olan halkın Sultana ve İmparatorluğa olan bağımlılığı devam ediyordu. Arnavutların Osmanlı yönetimiyle iç içeliği, halkın belli toprak beylerin tarafından ezilmişliği ve komşu halkların Arnavutluk'un varlığını tehdit eden milliyetçi iddiaları söz konusu bağımlılığın devam ettirilmesinde katkıda bulunuyordu.

Ancak Osmanlı devletinin yabancı güçlere karşı zayıflığı, savaşlarda üst üste aldığı yenilgiler ve bunların sonucunda Osmanlının Rumeli topraklarıyla ilgili yapılan anlaşmalarda Arnavutluk'un topraklarının da parçalanma tehlikesiyle karşı karşıya kalması, zaten Nizam-ı Cedit ve Tanzimat'tan ciddi bir şekilde öfkelenmiş olan Arnavutları harekete geçmeye itti.

Bu hareketlenme değişik şekillerde yansımalarını göstermiştir. Bu yansımalarından ilki ve belki de Arnavutluk'un kaderini değiştirecek olanı Arnavut milli hareketinin doğuşudur. Arnavutların Osmanlı Devleti'ne karşı tutumlarını ve sonraki yıllarda Osmanlı algısını belirleyecek ikinci yansıma ise Arnavutların Jön-Türk hareketine dâhil olmalarıydı.

Arnavut milli hareketini veya Arnavut tarih yazımında bilinen adıyla Arnavut *Yeni Doğuş Hareketi* ayrı bir incelemeyi gerektirir ve bu makalenin ilgi odağı dışında kalmaktadır²³. Ancak ikinci yansıması, Arnavutların Jön-Türklerle işbirliği, çatışmaları ve karşılıklı etkileşimi bu çalışmanın can alıcı noktasını teşkil etmektedir.

Arnavut asıllı Osmanlı vatandaşları Jön Türk hareketin kuruluşunda, faaliyetlerinde ve 1908'de ikinci meşrutiyetin ilan edilmesinde önemli bir rol oynadılar. Ancak 1908'den sonra taraflar birbirinin düşmanı kesildiler ve uzun seneler süren başarılı birliktelik karşılıklı ağır suçlama ve ithamlarla sona erdi.

İttihad-ı Osmanî adıyla kurulan sonra İttihad ve Terakki olarak anılacak ve 1908 ihtilalini gerçekleştirecek olan cemiyetin hayata geçirilmesini Arnavut asıllı Struga doğumlu İbrahim Temo hatıralarında şöyle anlatmaktadır:

Ben -Arkadaşlar, Türkiyemizin başına bela kesilerek, Yunanistanın istiklalini kazandıran «Etniki Eterya » komitesini teşkile edenler kimlerdi bilir misiniz? ... Tekâmül etmemiş bu cahil gençler pek az zaman içinde buna, bu büyük emellerine muvaffak oldukları halde, bizim gibi yüksek tahsil görmüş,

²³ Arnavut Yeni Doğuş Hareketinin çok yönlü ve isabetli bir tarihsel analizi için bkz. Stavro Skendi, *The Albanian Awakening 1878-1912*, (Princeton; New Jersey: Princeton University Press, 1967.)

dünyanın iyisini kötüsünü görmüş tıbbiyeliler, niçin muvaffak olmasınlar? ... biz dört hamiyetli namuslu, vatanperver gençlerin elleri birbirini sıkışmış olur ve kalbleri vatan sevgisiyle çarparsa, tabii muvaffakiyet kapıları açılır, dedim. Dört el birbirlerine kavuştu. Bu ilk ahdi misak 1305 (1889) senesi bir Mayıs gününde tesadüf etmiş ve cemiyet kurulmuştur. Bu saatten itibaren çok ihtiyatlı olarak çalışmağa başladık ve mensubunun çoğalmasına gayret sarf ettik.²⁴

Değerli hocamız Şerif Mardin'in İbrahim Temo'nun Hatıratının sunuşunda dediği gibi "Arnavut asıllı, Struga doğumlu fakir bir taşralının... Tıbbiye'ye kadar"²⁵ nasıl geldiği, "payitahta kadar uzanan bir Arnavut «klientelist» ağının"²⁶ oluşmuş olup Balkanlarda gelenlere kolaylıklar sağlamakta ihtisaslaşmış olması Arnavutların Osmanlı devlet yapısı içindeki yerini bir daha göz önünde sermektedir.

Bu aşamada bu makale açısından vurgulanması gereken önemli bir nokta Arnavutlar arasındaki sosyal gruplaşmalardır. 19. yüzyılında yarısında Arnavutlar arasında büyük toprak sahibi ailelerin, onların hâkimiyeti altındaki köylülerin, küçük bir grup olan şehirlilerin ve bunların arasında olan zanaatkâr ve tüccarların yanısıra bir fakir veya orta sınıf ailelerden gelen bir entelektüel²⁷ grubun da yükseldiğini görüyoruz.

Osmanlının en iyi okullarında veya Batı'da eğitim görmüş bu insanlar milliyetçilik fikirlerinden etkilenmekle beraber Osmanlıya bir bağlılıkları vardı ve Jön-Türklere dâhil olmaları İbrahim Temo'nun da sözlerinde belli olduğu gibi Osmanlı milliyetçiliğine bağlı olmalarından ve Osmanlı'nın yanlış ve gaddarca yönetildiği düşüncesinden ötürüydü.

Bu gruba ait insanların bir kısmı özellikle 20. yüzyılın başında Arnavutluk milliyetçiliğine de büyük katkıda bulunacaktır ancak uzun bir süre onların çoğu Arnavutluk'un bağımsızlığa hazır olmadığı ancak yönetimin ve özellikle 'gaddar Abdülhamit yönetimin değişmesiyle' Arnavutluk'a belli bir özerklik verilip Osmanlı çatısı altında varlığını sürdürebileceğini düşünüyordular.

İbrahim Temo hatıratında Abdülhamit'e tepkisini anlatıp Jön-Türklerin iktidara gelişinde hataları düzeltecekleri -en önemlisi Arnavut toprakları bir vilayet altında toplayıp özerklik verecekleri- inancını dile getiriyor. Hatta Abdülhamid'e

²⁴ *İbrahim Temo'nun İttihad ve Terakki Anıları*, (İstanbul: Arba Yayınları, 2000), p.15.

²⁵ *Ibid.*, p.vii

²⁶ İbrahim Temo, p.vii.

²⁷ Bu entelektüellerden birçok isim vermek mümkün ama belki de aralarında günümüzün Türkiye'sinde de en tanınanı Şemsettin Sami'dir. Şemsettin Sami'nin çok yönlü analizi ve özellikle Osmanlı ve Arnavut kimliği arasındaki konumu için bkz. Bülent Bilmez, "Myths of Origin and Autochthony in Shemseddin Sami Frashëri's (1850-1904) Texts Contributing to the Construction of both Albanian and Turkish 'We's.," http://www.cas.bg/cyeds/downloads/CAS_WTP_Bilmez.pdf. Bkz. Bülent Bilmez, 'Şemsettin Sami ve 'Sakıncalı' bir Kitapla ilgili Tartışmalarda Milliyetçi Retorik', *Müteferrika*, 29 (2006/1), İstanbul, 2006, 45-87. Bkz. Bülent Bilmez, "Ölümünün Yüzüncü Yıldönümünde Şemseddin Sami Frashëri" (100. Anniversary of death of Shemseddin Sami Frasher), in: *Toplumsal Tarih*, No 126 (Haziran), 2004, İstanbul, pp. 50-55.

karşı duygularını daha açıkça ifade etmek için hatıratında Damat Mahmud Paşa'nın firari üzerine yazılan bir manzumeye yer veriyor;

Mercii Aidine²⁸

Mülkün içinde nalân
Bir dilberi perişan:
Eyler umuma ilan:
Duysun bütün ahali
Âlemde varsa cani
Abdulhamidisani!

Namın yayıldı şahım!
Billah yok günahım.
Hatta bütün edani
Artık yok nehani:
Âlemde varsa cani
Abdulhamidisani!

Bu hal-i ruhiyet içerisinde taşradan gelen orta sınıf veya fakir aile mensubu okumuş Arnavutlar İttihad ve Terakki fikirlerinin Balkanlarda yayılması ve destek görmeleri için büyük gayretler içerisindeydi. Nitekim Balkanlardaki Türk subayları ile işbirliği içerisinde hem bazı köylülerin hem de komitacıların desteğini arkalarına almayı başardılar.

Büyük toprak sahiplerinin ailelerinin ileri gelenleri ise Jön-Türklere şüpheli yaklaşıyordu. 1912 yılında Arnavutluk'un bağımsızlığını ilan ederek ilk Arnavut hükümeti kuran ve başkanı olan, Osmanlı yönetiminin üst kademelerinde görevlerde bulunmuş ve 2.Meşrutiyetten sonra Avlonya mebusu olan İsmail Kemal Bey şüpheli ama ilk aşamada ılımlı yaklaşan bir grubu temsil ettiği söylenebilir.

İsmail Kemal hatıratında²⁹ anlattığı gibi Osmanlı'nın Balkanlarda Arnavutluk'u feda ettiği ve Abdülhamit'in kendi takıntı ve dünyası içinde hapsedilmiş, bundan dolayı yanlış yönlendirilmeye müsait, bu yanlış yönlendirmenin sonucunda Osmanlı'yı parçalanmaya götürecek kadar hatalı kararlar aldığını düşünüyordu.

Bu düşüncelerinden dolayı İmparatorluğun girdiği çıkmaza bir çözüm getirirler umuduyla, birçok Arnavutun hareketin içinde olmasından ve bunlardan birkaçını yakından tanıdığı için Jön-Türklere sempati besliyordu. Diğer yandan hatıratından anlaşıldığı kadarıyla Jön-Türklerin siyasi yeteneklerine inanmıyordu³⁰.

Arnavut büyük toprak sahibi ailelerinden diğer bir gurup ise zaman zaman Osmanlı yönetimi ile çıkarlarından dolayı çatışsa da Jön-Türklere karşı derin bir nefret besliyordu. Sultan Abdülhamit'i yakından tanıyan, yakın bir ilişki içerisinde olan ve Osmanlıda hep ayrıcalıklı konumlara sahip Arnavutluk'ta da nüfuz sahibi insanlardan oluşan bu grubun düşüncelerini Ekrem Bey Vlora'nın hatıratında³¹ açıkça dile getiriliyor.

²⁸ İbrahim Temo, p.131.

²⁹ *The Memoirs of Ismail Kemal Bey*, (London: Constable Company Ltd, 1920), pp.236-239,

³⁰ *Ibid.*,p.316-323.

³¹ Avlonyalı Ekrem Bey, pp.221-242.

İçlerinden birçoğu, gerçek durumdan haberdar olmayan ve haberdar olmayı istemeyen samimi idealist ve hayalperestler, bilgileri neredeyse ilkokul sıralarını aşmamış küçük insanlardı. Selanik'te, aynı zamanda İstanbul, Edirne, İzmir'de de birkaç taraftarı bulunan bir Hareket Komitesini Kurmuşlardı. Ahmet Rıza'nın başkanlığında yurtdışında faaliyet gösteren bu Jön Türk göçmenler, ülkedeki olaylar ve gelişmeler üzerinde pek az etki sahibiydiler. Kurdukları "Comité Jeune Turc", gerek Ahmet Rıza'nın kendisi gerekse Sultanın 1902 yılında Fransa'ya kaçmış olan eniştesi Mahmut Paşa ile çok defa liberal partinin lideri olarak anılan oğlu Prens Sabahattin de dâhil olmak üzere, kısıtlı zekâyâ sahip kişilerden oluşuyordu.³²

Bu düşüncelere sahip Arnavut ileri gelenleri Ekrem Bey'in sözlerinden anlaşıldığı üzere daha hareket ilk aşamalarında Jön Türklerin yeteneksiz olduğunu iddia ediyordu. Sultan Abdülhamit'in politikalarının daha başarılı olduğunu ve İmparatorluğun ömrünü uzatmaya yaradığını düşünüyorlardı. Sultan'ın Arnavutluk için çok etkili olduğunu düşünmezler bile ona Jön-Türklerden daha çok güvendikleri kesindir³³.

Esasında uzun yıllar Osmanlı yönetiminin de sağladığı koruyucu çatının altında toprak ve insanları üzerinde hâkimiyetlerini sürdüren bu insanlardan keskin bir Osmanlı karşıtlığını beklemek mümkün değildir. Ancak Jön-Türlere olan karşıtlığını sadece bununla açıklamak doğru değildir.

Bu ailelerin gençleri, özellikle Ekrem Bey'in mensubu olduğu Avlonyalı ailesinin üyeleri Osmanlı yönetimi ile iç içe olduğu kadar Avrupa'daki gelişmeleri de yakından izliyorlardı. Yüksek tahsillerin verdiği imkânlarla da gelişmeleri doğru yorumlama yeteneğine sahiptiler.

Jön-Türklerin milliyetçi eğilimlerini birçok başka Arnavutlardan daha erken farketmiş olmaları mümkün³⁴. Nitekim daha hareketin ilk yıllarını anlatırken Ekrem Bey pan-Türkist ve pan-islamist eğilimlerden bahsederek Jön-Türklerin bu hülyalarını gerçekleştirmek için geç kaldıklarını dille getirmektedir.

Bunların yanısıra, bu büyük ailelerden gelen eğitilmiş kişilerin Sultan Abdülhamit'i yakından tanımanın ve belki de imzasıyla birçok önemli göreve atanmış olmanın yarattığı etkiyle Abdülhamit'e sempati besliyorlardı. Dahası hem

³² Avlonyalı Ekrem Bey, p.223.

³³ "Ağır ağır, ancak emin bir şekilde olgunlaşan gelişmeler karşısında Haziran 1908 başında Sultanın sarayında huzursuzluk duyulmaya başlamıştı. Biz Arnavut milliyetçileri, özellikle de aramızda eğilimli olanlar, beklemedeydik; kimse bu harekete büyük sempati beslemiyordu. Bundan dolayı Sultan yönetimini beğendiğimiz sonucu çıkartılmasını; ancak Jön -Türlere Sultandan da az güveniyorduk." Avlonyalı Ekrem Bey, p.229.

³⁴ Avlonyalı Ekrem Bey, p.223

İsmail Bey'in hem de Ekrem Bey'in hatıratlarından anlaşıldığı gibi Abdülhamit'in esasında Arnavutları sevdiğine³⁵ inanıyorlardı.

Abdül Bey sonradan Sultan affına uğradı ve on yıl kalebentliğe mahkûm edildi. Çünkü hakkındaki tüm karalamaların aksine, Sultan Abdülhamid döneminde pek nadir olarak bir idam fermanı imzalamıştır; o kan içici bir despot değil, olsa olsa kuruntucu, şüpheli, uzağı göremeyen, şahsına yönelik bir tehlike bulunmadığını hissettiği anda da cömertliği ve acıma hissi öne çıkan yalnız bir adamdı³⁶.

Diğer yandan, bu genç eğitilmiş Arnavutlar milliyetçiydi. Avrupa ile sürekli temastaydılar ve milliyetçilik ateşinden onlar da paylarını almışlardı. Arnavutluk'un bağımsızlık için hazır olduğunu düşünmüyorlardı ama belki de birçoğunun içinde yatan bağımsız bir Arnavutluk'tu. İçlerinde barındırdıkları bu istek 1908 sonrasında İttihatçılarla girişecekleri büyük kavganın kıvılcımlarını barındırıyordu.

Ateşli ittihatçı olan Arnavutlar ve peşinden sürükledikleri halk Ekrem Bey gibi ittihatçı "düşmanları" için saflar ve kandırılanlar topluluğuydu³⁷. İlkleri okumuş ama ilerisini göremeyen, ikincileri ise düşünceleri sömürülen köylü ve komitacıları. Ekrem Bey'e göre onların bu saflık ve cehaleti Jön-Türklere onlar olmadan edinmeyecekleri ivmeyi kazandırdı.

Makedonya sorunuyla ilgili Avrupalı güçlerle birlikte veya onların baskısı altında alınan kararlar ve yapılan antlaşmalar sonucunda 20. yüzyılın başında Makedonya'da büyük katliamlar yaşandı. Bu katliamlara karşı duyulan öfke ile Ferizay'da 15 Haziran 1908 tarihinde çoğunluğu Arnavut kökenli olan 10bin silahlı adam toplanıp anayasanın yürürlüğe konması için İsta bul'a telgraf çekti ve bilinen 2.Meşrutiyet süreci başladı.

İttihatçı Arnavutlar için bu mutlu bir haberdir çünkü amaçlarına ulaşmış artık Arnavutların Osmanlı'dan en çok istediği özerklik ve Arnavutça okullar taleplerinin karşılanması için bir engellen kalmadığını düşünüyorlardı. Ancak iktidarı ele geçiren İttihatçılar bu tarz taleplere hiçbir şekilde kulak asmayacaklarını daha ilk günlerde belli ettiler.

Arnavutluk'un tek bir vilayet altına toplanıp özerkliğinin söz konusu olamayacağını, Arnavutça okullarının açılmasının Arnavut milliyetçiliğini güçlendireceği için yasak olduğunu, Arnavutluk'taki her türlü milliyetçi hareketinin şiddetle bastırılacağını, bu harekete destek veren herkesin Osmanlı devletin düşmanı olacağını, ve yabancı devletlerle yapılacak anlaşmalarla Arnavut topraklarından taviz verilmeme garantisinin verilmeyeceğini açıkça belli ettiler.

Bu durum ittihatçı taraftarı İbrahim Temo ve birçoğları büyük bir hayal kırıklığına uğrattı. Uğruna savaştıkları büyük Osmanlı ülkesi hayaline inanmaları için pek bir sebep kalmamıştı. Dahası daha ilk yıllarda hem İstanbul'da hem taşrada ve özellikle Balkanlar ve Arnavutluk'ta artan İttihatçının baskıları önceden

³⁵ İsmail Kemal Bey, p.300.

³⁶ Avlonyalı Ekrem Bey, p.173.

³⁷ Avlonyalı Ekrem Bey, pp.231-235.

propagasını yaptıkları demokrat yönetimle de pek bağdaşmıyordu³⁸. Açıkçası Sultana karşı çıkmaları ve İttihatçı safhalarında yer almalarını sebep olan herşey kısa bir süre zarfında İttihatçılar tarafından eritilmişti.

İttihatçıların -1908’de iktidara gelenlerin- Arnavutlarla arasını açan çok önemli bir neden de İttihatçıların Arnavutları Sultanın işbirlikçisi ve taraftarı olarak algılamaya başlamasıydı³⁹. Bir yandan milliyetçi ama diğer taraftan da eski düzenin temsilcisi de olan Arnavutlar, 1908 itibariyle “hain” sıfatını elde etmek için gereken bütün özelliklere artık sahipti.

Nitekim İsmail Kemal ve birçok Arnavut ileri gelenleri özellikle büyük toprak sahibi aile mensupları memur veya mecliste mebus görevlerinde olmalarına rağmen aşağılayıcı muameleye tabi tutulduklarını aktarıyorlar⁴⁰. Diğer yandan milliyetçi hareketleri bastırmaya karalı olan İttihatçılar bazıları eski İttihatçı olan milliyetçi liderlerin de peşine düşmüşlerdi.

Bütün bunların yanısıra İttihatçılar halk arasında Osmanlıya karşı büyük tepkilere yol açmış olan merkezietçi uygulamaları tekrar hayata geçirmeye çalıştılar. Silah taşıma yasağı, yabancı yerel yönetim, mecburi ve uzun seneler süren askerlik Arnavutların en çok tepkisini çeken uygulamalardı.

Esasında bu uygulamaların bir kısmı yönetimi iyileştirmeye yönelik modern uygulamalardı ancak birden bire merkezi bir dayatmayla ve yabancı memurların aracılığıyla uygulamaya konması bu reformların Arnavutluk açısından ölü doğmalarına sebep oluyordu.

1910 geldiğimizde İttihad ve Terakki yönetimi hem halkı, hem büyük toprak sahiplerini, hem entelektüelleri, hem milliyetçileri karşısına almaya başarmıştı. Büyük umutlarla beklenen yönetim nefretle anılır olmuştu. Aslında 1908’den önce iki tarafın milliyetçi fikirleri güçlendikçe ilişkiler gerginleşmişti ama 1908’de artık safların nihai olarak karşı karşıya geldiği belli oldu.

Jön-Türklerle yaşanan bu çekişme ve olumsuz tecrübe sonraki senelerde Osmanlı’nın gaddar bir yönetim olarak anılmasına yol açacaktı. Jön-Türklerin yaptığı hep bir ihanet olarak algılanıp Osmanlı yönetimin aslında hep Arnavutlara düşman olduğu yorumların yapılmasına yol açacaktı.

Aslında 1908’den sonra Arnavutluk’ta kaos hakim olacaktı. Arnavutlar topraklarını korumak için Sırp, Karadağlı ve Yunanlılara mücadele verirken diğer yandan merkezi hükümetle de mücadele etmek durumunda kaldılar. Savaş halinin hakim olduğu Arnavutluk’ta halk perişandı. Jön-Türkler bu durumun sorumlusu olarak görülürken Sultan kurtarıcı olarak algılanmaya başlanmıştı.

Ünlü Arnavut yazar İsmail Kadare 1913 senesini bir romanına konu ederek o senelerde Arnavutluk’taki hâkim olan kaosu ve halkın hal-i ruhiyetini mizahi bir dille çok başarılı bir şekilde anlatıyor:

³⁸ Bkz. Celile Eren (Okten) Argit, ed. *Mizancı Murat Bey`in II. Meşrutiyet Dönemi Hatıraları Hürriyet Vadisinde Bir Pençe-i Istibdad Enkaz-ı Istibdad İçinde Zugurdun Tesellisi Tatlı Emeller*, (İstanbul: Marifet Yayınları, 1977) özellikle s.149, s.206. Ve bkz. Şerif Paşa, *Bir Muhalifin Hatıraları, İttihat ve Terakkiye Muhalefet*, (İstanbul: Nehir Yayınları, 1990),s.52,s.62.

³⁹ İttihatçı bir bakış açısıyla Osmanlı Arnavutlarla olan ilişkilerin değerlendirmesi için bkz Süleyman Külçe, *Osmanlı Tarihinde Arnavutluk*, (İzmir: 1944.)

⁴⁰ Avlonyalı Ekrem Bey.

Gözyaşları içerisinde mektubu yazmaya başladılar: Sultan Baba, sen dünyamızın ışığıydın. Padişahımız, bizi sefalette terk etme. İhanet eden Arnavutlara kızma. Gâvurlar ve yezitler onu kandırdı (Arnavutluk'u)... Biz sefiller, sen bizi tekrar kabul edene kadar huzur içinde yatamayız. Lütfen bize haber gönder, yabancıları, kâfirleri nasıl yok edebileceğimizi anlat...⁴¹

1908'de hızlanan ayrılık süreci 1912'de Arnavutluk'un bağımsızlığını ilan etmesiyle sona erdi. Hem bu süre zarfında hem sonrasında 1920'lerin sonuna kadar Arnavutluk'ta büyük bir belirsizlik hâkimdi. Ancak birçok kesimin İmparatorluğa ve "mutlu birlikteliğe" duyduğu özleme rağmen geri dönüşün kabul edilemeyeceği kesindi.

Arnavutlara sorulacak olursa durumu çıkmaza sokan ve sonu hızlandıran ve açıklaştıran Jön-Türklerin Türk milliyetçiliği idi. Jön-Türlere göre ise Arnavutlar vatanlarına ihanet etmişlerdi, hiç beklenmeyecek çok kritik bir anda İmparatorluğu arkadan vurmuşlardı.

Bu tarz karşılıklı ithamların olduğu bir durumda haklı tarafı bulmak ne mantıklı bir çaba ne de mümkündür. İki taraf hem haklı hem haksızdı. Jön-Türklerin otoriter ve baskıcı tavırları sadece Arnavutlar için değil Türk olmayan diğer Osmanlı tebaası için de sıkıntı kaynağıydı. Sarıldıkları milliyetçilik ateşi Osmanlı'nın sonunu hızlandırmış, İmparatorluktan ayrılan birçok grupta da Türklerle ilgili olumsuz izlenimler bırakmıştı.

Ancak milliyetçiliğe sarılmak Jön-Türklerin bir tercihi mi yoksa geriye kalan tek seçenek miydi?! Milletler veya gruplar kendi çıkarlarını gözetirken İmparatorluğa kim nasıl sahip çıkacak psikolojisinin etkisinde miydiler? İmparatorluktan geriye kalan ne olacak endişelerini mi taşıyorlardı? Ve bu çıkmazların içerisinde Jön-Türkler Osmanlı'nın küllerinden geriye kalan tek esası ve sadık unsurun Türklerin olduğunu dolayısıyla izlenecek politikanın da Türk milliyetçiliği olduğu düşünmüş olsalar gerek.

1908 sonrasında uygulamaya koydukları bu tercihleri Türklerle ilgili olumsuz mitlerin oluşmasına yol açtı. Osmanlı gericiliği zaman zaman vurgulansa da en çok dile getirilen gaddarlığı ve baskıcılığıydı. Dahası Arnavutluk'ta 1908'in mirası olarak Osmanlı'nın Arnavutlara düşman olduğu düşüncesi de eklendi. Aslında baskıcı, gaddar ve Arnavutlara düşman derken kast edilen Osmanlı İmparatorluğu değil Jön-Türk dönemi idi, ancak Osmanlı dönemi olmasından dolayı bu damga Osmanlıya vuruldu.

Jön-Türkler arasından Türkiye cumhuriyetini kuran kadroların çıkmasıyla Balkanlarda da Jön-Türkler dokunulmaz bir duruma yükseldi ve yaşanan tüm olumsuz tecrübeler Osmanlı aidiyetine geçirildi. Doğrusu, 19.yüzyıl Osmanlı hükümeti ile Arnavutlar arasında gerginliklerin başladığı dönemdir. Ancak Arnavutlar bu dönemde dahi Osmanlıyla yakın bir ilişki içerisindeydiler. Esas

⁴¹ İsmail Kadare, *Uğursuz Yıl* (Viti i Mbrapshte), (Tirane: Shtëpia Botuese Onufri, 2003), s.99.

ayrılığın başladığı ve büyük düşmanlıkların olduğu dönem 1908 itibarıyla başlayan Jön-Türk dönemidir.

Bu anlamda algıların olgunlaştığı, mitlerin olduğu “o anda” ve “o anla” başlayan sürece geri gitmekte fayda vardır. “O andaki” olaylar sonrasında milletler arası algılamaların ve tarih yazımının şekillendiği kritik momentlerdir. Arnavut tarih yazımı ve birçok Balkan tarihçisi Osmanlı ile halk arasındaki düşmanlığa vurgu yapmıştır, oysa anlaşılana ki halkın tepkisi zaman zaman Osmanlıya olsa da esas olarak Jön-Türklerle alakalıydı.

Yaşadığımız dönem ulus, milliyetçilik, milli kimlik gibi kavramların sorgulandığı bir dönemdir. Yeni kimliklerin ortaya çıktığı eskilerin de yeniden şekillendiği bir süreci yaşıyoruz gibiyiz. Bu dönem tarihsel açıdan şanslı sayılabilir çünkü geriye dönüp bakıldığında olayları ve insanları daha geniş bir çerçevede ele alma imkanı verebilir.

Ancak tarihsel gerçekliğin ve yazarın bu gerçekliği bulma çabası Jön-Türklerin Türk milliyetçiliğine sarılma veya Arnavutların Jön-Türklerle işbirliği yapma sebepleri kadar tartışılır ve sorunlu bir konudur. Bize geriye kalan yazımın verdiği zorluklar ve araştırmacı olmanın yüklediği sorumlulukla beraber mitlerin, klişelerin ve olayların biraz ötesini görebilmektir...

The fact that we cannot manage to achieve more than an unstable grasp of reality doubtless gives the measure of our present alienation: we constantly drift between the object and its demystification, powerless to render its wholeness. For if we penetrate the object, we liberate it but we destroy it; and if we acknowledge its full weight, we respect it, but we restore it to a state which is still mystified. It would seem that we are condemned for some time yet always to speak excessively about reality. This is probably because ideologism and its opposite are types of behavior which are still magical, terrorized, blinded and fascinated by the split in the social world. And yet, this is what we must seek: a reconciliation between reality and men, between description and explanation, between object and knowledge.⁴²

Roland Barthes

⁴² Gerçekliğin ancak kaypak bir idrakine ulaşabiliyor olmamız şu anda içinde bulunduğumuz yabancılaşmanın ölçüsünü gösterir: ikisinin bütünlüğünü sağlayamadan, sürekli obje ve onun mitlerden arınmış hali arasında gidip geliriz. Objenin içine kadar gireriz, onu özgürleştiririz ancak eşzamanda onu parçalarız; konumunu tam anladığımız anda ise ona saygı duyarız ama hala mit konumunu koruyan haline geri döndürürüz. Öyle görünüyor ki bazen belki de her zaman aşırıya kaçacak kadar gerçeklikten bahsetmeye mecbur kalıyoruz. Belki de bu ideolojik düşünme alışkanlığımızdan kaynaklanmaktadır, bunun karşısında da sosyal dünyadaki bölünmüşlükten şaşırılmış, korkmuş, körleşmiş, donmuş davranışları buluruz. Herşeye rağmen insan ve gerçekliğin, tasvir ve tanımlamanın, obje ve bilginin uzlaştırılması için uğraşmalıyız. Barthes, *Mythologies*, p.159.

KAYNAKLAR

- Avlonyalı Ekrem Bey. *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)*. çev. Atilla Dirim. (İstanbul: İletişim, 2006).
- Babuna, Aydın. "The Bosnian Muslims and Albanians: Islam and Nationalism." *Nationalities Papers* Vol.32, No: 2 (2004):285-321.
- Barthes, Roland. *Mythologies*. trans. Annette Lavers (London: Vintage, 1993).
- Bilmez, Bülent. "Myths of Origin and Autochthony in Shemseddin Sami Frashëri's (1850-1904) Texts Contributing to the Construction of both Albanian and Turkish 'We's'." http://www.cas.bg/cyeds/downloads/CAS_WTP_Bilmez.pdf.
- Bilmez, Bülent. 'Şemsettin Sami ve 'Sakıncalı' bir Kitapla ilgili Tartışmalarda Milliyetçi Retorik', *Müteferrika*, 29 (2006/1), İstanbul, 2006, 45-87.
- Bilmez, Bülent. "Ölümünün Yüzüncü Yıldönümünde Şemseddin Sami Frashëri" (100. Anniversary of death of Shemsedin Sami Frasher), in: *Toplumsal Tarih*, No 126 (Haziran), 2004, İstanbul, pp. 50-55
- Blumi, Isa. *Rethinking the Late Ottoman Empire A Comparative Social and Political History of Albania and Yemen 1878-1918*, (İstanbul: Isis Press, 2003.)
- Bozbora, Nuray. *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğunun Gelişimi* (İstanbul: Boyut Kitapları, 1997).
- Celile Eren (Okten) Argit, ed. *Mizanacı Murat Bey'in II. Meşrutiyet Dönemi Hatıraları Hürriyet Vadisinde Bir Pençe-i Istibdad Enkaz-ı Istibdad İçinde Zugurdun Tesellisi Tatlı Emeller* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1977).
- Durham, Edith. *High Albania, A Victorian Traveler's Balkan Odyssey* (London: Phoenix, 2000).
- Fshazi, Falma. "Albanian Dilemma in the Balkans: Nationalism and Globalisation" (Master Theses, Boğaziçi University, 2005).
- Hamioğlu, Şükrü M. *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük* (İstanbul, İletişim Yayınları, 1989).
- Hayden, Milica Bakic. "Nesting Orientalisms: The Case of Former Yugoslavia," *Slavic Review* 54, no. 4 (1995).
- Hobsbawm, Erich. *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*. (Cambridge; New York: Cambridge University Press).
- İnalçık, Halil. *Application of the Tanzimat and its social effects, vol.1, Ottoman Social History*. (Belgium: The Peter De Ridder Press, 1967).
- İnalçık, Halil. *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire*, (Indiana: MIT Press, 1987).
- *İbrahim Temo'nun İttihad ve Terakki Anıları*, (İstanbul: Arba Yayınları, 2000).
- Jelavich, Barbara. *History of the Balkans Eighteenth and Nineteenth Centuries* (Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1983).
- Jelavich, Barbara. *History of the Balkans Twentieth Century* (Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1983).

- Kadare, İsmail. *Uğursuz Yıl* (Tirane: Shtëpia Botuese Onufri, 2003).
- Kultçe, Suleyman. *Osmanlı Tarihinde Arnavutluk* (Izmir: 1944).
- Makdisi, Ussama. "Ottoman Orientalism," *The American Historical Review* 107, no. 3 (2005).
- Mayer, Charles S. "Consigning the Twentieth Century to History: Alternative Narratives for the Modern Era," *The American Historical Review* 105, no. 3 (2004).
- Akşin, Sina. *Jön- Türkler ve İttihat Terakki* (İstanbul: İmge Kitabevi, 1998).
- Norris, David A. *In the Wake of the Balkan Myth Questions of Identity and Modernity* (London: Macmillan Press, St. Martin's Press, 1999).
- Norris, H.T. *Islam in the Balkans Religion and Society Between Europe and the Balkan World* (London: Hurst and Company, 1993).
- Ortaylı, İlber. *İmparatorluğun en Uzun Yüzyılı*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002).
- Pollo, Stefanaq. *Ne Gjurma te Historis Shqiptare*, (Tirane: Akademia e Shkencave e Republikës së Shqipërisë, Instituti i Historisë, 1990).
- Skendi, Stavro. *The Albanian Awakening 1878-1912*. (Princeton; New Jersey: Princeton University Press, 1967).
- Stoianovich, Troian. *Balkan Worlds the First and Last Europe* (New York: M.E Sharpe, 1994).
- Suraija Faroqhi, Hugh Poulton, ed. *Muslim Identity and the Balkan State*, (London; Hurst & Company, 1997).
- Şerif Paşa Bir Muhalifin Hatıraları, İttihat ve Terakkiye Muhalefet, (İstanbul: Nehir Yayınları, 1990).
- Todorova, Maria. *Imagining the Balkans* (New York, Oxford: Oxford University Press, 1997).
- The Memoirs of Ismail Kemal Bey, (London: Constable Company Ltd, 1920)